

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشکده زبان و ادبیات
گروه زبان و ادبیات فارسی

پایان نامه
برای دریافت درجه کارشناسی ارشد
زبان و ادبیات فارسی

تحقیق در واژگان و ترکیبات دیوان عنصری

استاد راهنما:
دکتر محمدعلی صادقیان

استاد مشاور:
دکتر سید محمود الهام بخش

پژوهش و نگارش:
مریم دشتی رحمت آبادی

تقدیم به

دو سرمایه‌ارزشمند زندگانی‌ام

پدر و مادر عزیزم

سپاس نامه

در این زمانه که آدمی در پی یافتن حقیقت و کنه زندگی از شاهراه بهروزی و سعادت، گاه از کوره راه‌های به ظاهر جاوید و ماندگار سر در می‌آرد که به ظواهر این ویرانکده فنا آراسته است، خدای را سپاس می‌گویم که به من توفیق داد تا در مسیر شناخت مفاهیم و ارزش‌های ادبیات غنی و جاودان ایران زمین قرار گیرم، سرمایه‌های ارزشمند نظم و نثری که متضمن مفاهیم والای زندگانی حقیقی در مسیر ارائه تجربیات و راه‌کارهای ارزنده در این زمینه است. پس خدای را شاکر و سپاسگزارم؛ هرچند زبان در شکر و سپاس از نعمت‌های بی‌کران الهی قاصر و الکن است.

از دست و زبان که برآید کز عهده شکرش به درآید

لیکن تنها به پاسداشت تلاش و یاری عزیزان و بزرگواری که همواره از مهربانی‌ها و الطافشان بهره‌مند بودم بر خود لازم می‌دانم تا از تمام این بزرگواران سپاسگزاری و قدردانی کنم. از دو سرمایه حقیقی زندگی‌ام پدر و مادر بزرگواریم که تمام حمایت‌ها و مهربانی‌هایشان به‌خصوص در این برهه از زمان بی‌نهایت سپاسگزارم و از خدای مَنّان و حنّان برای ایشان طول عمر با عزت همراه با صحت و سلامت خواستارم.

از استاد بزرگوار و گرانقدر جناب آقای **دکتر محمد علی صادقیان** که با دقت عالمانه خود زحمت راهنمایی این رساله را به عهده گرفتند سپاسگزارم و از خدای سبحان برای ایشان صحت و سلامت طلب می‌کنم.

از استاد گرانقدر و فهیم جناب آقای **دکتر سید محمود الهام‌بخش** که زحمت مشاوره این رساله را پذیرفتند و از نظریات ارزنده ایشان بهره بردم، بسیار سپاسگزارم.

از استاد بزرگوار و فرزانه جناب آقای **دکتر یدالله جلالی پندری** که در تمام مراحل انجام این رساله به خصوص در مراحل دشوار آن، از نظریات اندیشمندانه ایشان بهره‌مند بودم بی‌نهایت سپاسگزارم.

از تمام استادان ارجمند گروه زبان و ادبیات فارسی که از محضرشان ادب‌آموزی کردم و

درس زندگی آموختم قدردانی می‌کنم.

چکیده

عنصری (متوفی ۴۳۱ هـ. ق) از شاعران قصیده پرداز و مدیحه سرای ایران در قرن پنجم هجری است. دورانی که در آن قصیده سرایی، رواج و تکامل چشمگیری یافت. عنصری در مدیحه سرایی سبکی معتدل داشت و در سروده هایش، از واژگان و ترکیبات فخیم و جزیل استفاده کرد. از آنجا که لازمه دریافت و شناخت آثار هر شاعر آشنایی با واژگان و ترکیبات دیوان اوست، در این رساله کوشش می‌شود تا با بررسی واژگان و ترکیبات دیوان شاعر به معنای مورد نظر وی در متن، پرداخت. با توجه به این مورد که لغات و ترکیبات دیوان عنصری به کلام شاعران دیگر نیز راه یافته، برای تکمیل بحث در بررسی واژگان و ترکیبات، شواهد شعری از اشعار شاعران هم‌عصر عنصری ذکر شده است. علاوه بر بررسی واژگان و ترکیبات دیوان عنصری، زمانه و زندگی شاعر و ویژگی های سبکی دیوان وی نیز بررسی شده است. واژگان و ساختار ترکیبات عربی، نقش عناصر سبک خراسانی در ترکیب‌سازی‌ها، بسامد استعمال نوع واژگان به کار رفته در این دوره سبکی، آشنایی با واژگان و ترکیبات خاص دیوان عنصری که در دیوان دیگر شعرا کاربردی نداشته است و چگونگی اشاره شاعر به آیات قرآنی و تلمیح به شخصیت‌های حماسی - ملی از دیگر مطالب مورد بحث است.

بخشی از واژگان در معنای خاصی استفاده شده است که معنای آن با آنچه امروز استعمال می‌شود متفاوت است. همچنین بخشی از واژگان و ترکیبات فارسی و عربی موجود در دیوان عنصری متروک و مهجور و کم کاربرد است و در دیوان شاعران هم دوره وی کمتر به کار رفته یا کاربردی نداشته است. برخی از واژگان عربی به کار رفته در دیوان شاعر در آثار دیگر شعرا دیده نمی‌شود به عبارت دیگر، عنصری تنها شاعر فارسی‌زبانی است که از این واژگان استفاده کرده است. آخرین کاربرد برخی از واژگان مهجور فارسی نیز در دیوان عنصری دیده می‌شود. از واژگان مهجور عربی نیز در دیوان خود استفاده کرده که بسامد این واژگان نسبت به واژگان مهجور فارسی کمتر است. بخشی از واژگان و ترکیبات عربی به کار رفته در دیوان عنصری در دیوان شاعران

معاصر وی به کار نرفته است. برخی اصطلاحات مربوط به دانش‌هایی که شاعر از آن‌ها آگاهی داشته نیز در دیوان او مشهود است که بعضی از آن‌ها در دیوان دیگر شعرا کمتر دیده شده‌اند. عنصری با استفاده از واژگان و ترکیبات به کار رفته در قرآن، از آیات قرآنی در اشعار خود بهره می‌گیرد.

واژه‌های کلیدی: عنصری، سبک خراسانی، شعر فارسی قرن پنجم، واژگان و ترکیبات.

فهرست مطالب

- ۱- فصل اول: مبادی تحقیق ۱
- ۱-۱ تعریف موضوع ۲
- ۲-۱ پیشینه تحقیق ۲
- ۳-۱ پرسش‌های پژوهشی ۳
- ۴-۱ اهداف تحقیق ۴
- ۵-۱ روش تحقیق ۴
- ۲- فصل دوم: زندگی‌نامهٔ عنصری ۵
- ۱-۲ نام و تخلص شاعر ۶
- ۲-۲ زادروز و زادگاه شاعر ۶
- ۳-۲ آغاز شاعری ۶
- ۴-۲ جایگاه عنصری در دربار سلطان محمود ۸
- ۵-۲ ثروت عنصری ۸
- ۶-۲ اخلاق عنصری ۹
- ۷-۲ سفرهای عنصری ۱۰
- ۸-۲ ممدوحان عنصری ۱۱
- ۹-۲ معاصران عنصری ۱۱
- ۱۰-۲ مقام و جایگاه عنصری نزد دیگر شاعران ۱۲
- ۱۱-۲ تأثیرپذیری عنصری از شاعران پیش از خود ۱۴
- ۱۲-۲ تأثیرگذاری عنصری بر دیگر شعرا ۱۵
- ۱۳-۲ آثار عنصری ۱۷
- ۱۴-۲ وفات و مدفن عنصری ۱۸

- ۱۹- فصل سوم: ویژگی‌های سبکی دیوان عنصری.....
- ۲۰- ۱-۳ درآمدی بر سبک و سبک‌شناسی.....
- ۲۱- ۲-۳ سطح زبانی.....
- ۲۱- ۱-۲-۳ سبک‌شناسی آواها (سطح آوایی).....
- ۲۲- ۱-۱-۲-۳ موسیقی بیرونی.....
- ۲۳- ۲-۱-۲-۳ موسیقی کناری.....
- ۲۴- ۳-۱-۲-۳ موسیقی درونی.....
- ۲۴- ۴-۱-۲-۳ تکرار.....
- ۲۵- ۵-۱-۲-۳ ابدال.....
- ۲۵- ۱-۵-۱-۲-۳ تبدیل «و» به «ب».....
- ۲۵- ۲-۵-۱-۲-۳ تبدیل «ب» به «پ».....
- ۲۷- ۶-۱-۲-۳ تلفظ‌های کهن.....
- ۲۷- ۱-۶-۱-۲-۳ در هم ریختگی.....
- ۲۷- ۷-۱-۲-۳ تخفیف لغات.....
- ۲۸- ۱-۷-۱-۲-۳ حذف یک یا چند حرف.....
- ۲۸- ۲-۷-۱-۲-۳ حذف حرکت بلند یا کوتاه.....
- ۲۸- ۳-۷-۱-۲-۳ تبدیل حرکت بلند به کوتاه.....
- ۲۸- ۸-۱-۲-۳ تشدید مخفف.....
- ۲۹- ۱-۸-۱-۲-۳ افزودن حرفی به کلمه (و برعکس).....
- ۲۹- ۲-۸-۱-۲-۳ افزودن حرف زاید به قوافی مختوم به الف.....
- ۳۰- ۳-۸-۱-۲-۳ افزودن الف به ابتدای واژه.....
- ۳۰- ۴-۸-۱-۲-۳ افزودن الف به انتهای واژه.....
- ۳۰- ۹-۱-۲-۳ الف اطلاق.....

- ۳۱.....۱۰-۱-۲-۳ الف ندا
- ۳۱.....۱۱-۱-۲-۳ اسکان ضمیر
- ۳۱.....۱۲-۱-۲-۳ اماله
- ۳۲.....۱۳-۱-۲-۳ اسم صوت
- ۳۲.....۲-۲-۳ سبک شناسی واژه‌ها (سطح واژگانی)
- ۳۲.....۱-۲-۲-۳ کاربرد لغات پهلوی
- ۳۳.....۲-۲-۲-۳ کاربرد لغات مهجور فارسی
- ۳۴.....۳-۲-۲-۳ استعمال لغات کهن غیرمهجور به جای لغات معمول امروز
- ۳۴.....۴-۲-۲-۳ استعمال واژگان در معنای خاص
- ۳۵.....۵-۲-۲-۳ استعمال نام‌های کهن جهات اربعه
- ۳۵.....۱-۵-۲-۲-۳ استعمال درست جهات اربعه
- ۳۵.....۲-۵-۲-۲-۳ استعمال نادرست جهات اربعه
- ۳۵.....۶-۲-۲-۳ استعمال کلمات عربی معمول به جای کلمات فارسی
- ۳۶.....۷-۲-۲-۳ استعمال لغات مهجور و دشوار عربی
- ۳۶.....۸-۲-۲-۳ ترکیبات اسمی فارسی (اسم مرکب)
- ۳۶.....۱-۸-۲-۲-۳ اسم مرکب از دو یا چند اسم
- ۳۷.....۲-۸-۲-۲-۳ اسم مرکب از اسم و بن فعل
- ۳۸.....۳-۸-۲-۲-۳ اسم مرکب از اسم و پیشوند و پسوند
- ۳۸.....۹-۲-۲-۳ ترکیبات عربی
- ۳۹.....۱۰-۲-۲-۳ انواع جمع بستن‌ها
- ۳۹.....۱-۱۰-۲-۲-۳ جمع بستن دوباره جمع‌های عربی با علامت جمع فارسی
- ۳۹.....۲-۱۰-۲-۲-۳ جمع بستن غیر ذوی‌العقول با «ان»
- ۴۰.....۳-۱۰-۲-۲-۳ جمع بستن اسم معنی با «ان»

- ۴۰..... مترادف ۱۱-۲-۲-۳
- ۴۰..... مترادف فارسی - فارسی ۱-۱۱-۲-۲-۳
- ۴۰..... مترادف فارسی - عربی ۲-۱۱-۲-۲-۳
- ۴۱..... مترادف عربی - عربی ۳-۱۱-۲-۲-۳
- ۴۱..... مترادف عربی - فارسی ۴-۱۱-۲-۲-۳
- ۴۱..... صفت ۱۲-۲-۲-۳
- ۴۱..... صفت ساده ۱-۱۲-۲-۲-۳
- ۴۱..... صفت مرکب ۲-۱۲-۲-۲-۳
- ۴۲..... صفت و موصوف مقلوب ۳-۱۲-۲-۲-۳
- ۴۲..... صفت گسسته ۴-۱۲-۲-۲-۳
- ۴۲..... استعمال صفت عربی با «ی» مصدری ۵-۱۲-۲-۲-۳
- ۴۳..... حرف اضافه ۱۳-۲-۲-۳
- ۴۳..... حرف اضافه ساده ۱-۱۳-۲-۲-۳
- ۴۳..... حرف اضافه مرکب ۲-۱۳-۲-۲-۳
- ۴۴..... حرف اضافه مضاعف ۳-۱۳-۲-۲-۳
- ۴۴..... استعمال حرف اضافه در معنی یکدیگر ۴-۱۳-۲-۲-۳
- ۴۵..... سبک شناسی جمله (سطح نحوی) ۳-۲-۳
- ۴۵..... فعل ۱-۳-۲-۳
- ۴۵..... فعل پیشوندی ۱-۱-۳-۲-۳
- ۴۵..... فعل ناقص ۲-۱-۳-۲-۳
- ۴۶..... کاربرد افعال در معنای اصلی و قدیمی ۳-۱-۳-۲-۳
- ۴۷..... کاربرد صیغه‌های نادر از فعل «بودن» ۴-۱-۳-۲-۳
- ۴۷..... افعال منفی ۵-۱-۳-۲-۳

- ۴۷..... کاربرد «ب» تأکید در آغاز فعل نهی و نفی ۱-۵-۱-۳-۲-۳
- ۴۷..... کاربرد «نه» به صورت جدا از فعل ۲-۵-۱-۳-۲-۳
- ۴۷..... کاربرد حرف نهی «مه» در جمله در صورت تکرار ۳-۵-۱-۳-۲-۳
- ۴۸..... فعل متعدی ۶-۱-۳-۲-۳
- ۴۸..... استعمال فعل «ماندن» به صورت متعدی ۱-۶-۱-۳-۲-۳
- ۴۸..... حذف فعل یا رابطه به قرینه ۷-۱-۳-۲-۳
- ۴۸..... کاربرد کهن فعل «است» ۸-۱-۳-۲-۳
- ۴۹..... کاربرد کهن فعل ماضی نقلی ۹-۱-۳-۲-۳
- ۴۹..... افعال غریب و مهجور ۱۰-۱-۳-۲-۳
- ۵۰..... استعمال فعل ساده به جای فعل مرکب مهجور ۱۱-۱-۳-۲-۳
- ۵۰..... فعل مرکب ۱۲-۱-۳-۲-۳
- ۵۰..... فعل مرکب با جزء فعلی («کردن» و «داشتن») ۱-۱۲-۱-۳-۲-۳
- ۵۱..... استعمال فعل‌های مرکب خاص ۲-۱۲-۱-۳-۲-۳
- ۵۱..... فعل امر ۱۳-۱-۳-۲-۳
- ۵۱..... فعل دعایی ۱۴-۱-۳-۲-۳
- ۵۲..... مفعول ۲-۳-۲-۳
- ۵۲..... کاربرد انواع «ی» ۳-۳-۲-۳
- ۵۲..... «ی» استمراری ۱-۳-۳-۲-۳
- ۵۲..... «ی» شرطی ۲-۳-۳-۲-۳
- ۵۲..... «ی» مترادف صفات ۳-۳-۳-۲-۳
- ۵۳..... ضمیر ۴-۳-۲-۳
- ۵۳..... جابه‌جایی ضمیر ۱-۴-۳-۲-۳
- ۵۳..... اتصال ضمیر به حرف اضافه ۲-۴-۳-۲-۳

- ۵۳..... استعمال ضمیر شخصی به جای ضمیر غیر شخصی ۳-۴-۳-۲-۳
- ۵۴..... قید ۵-۳-۲-۳
- ۵۴..... استعمال صفت در معنی قید ۱-۵-۳-۲-۳
- ۵۴..... سطح ادبی ۳-۳
- ۵۴..... جناس ۱-۳-۳
- ۵۵..... جناس تام ۱-۱-۳-۳
- ۵۵..... جناس ناقص ۲-۱-۳-۳
- ۵۵..... جناس زاید ۳-۱-۳-۳
- ۵۵..... جناس مکرر یا مزدوج ۴-۱-۳-۳
- ۵۶..... واج آرایبی ۲-۳-۳
- ۵۶..... تناسب ۳-۳-۳
- ۵۶..... حس آمیزی ۴-۳-۳
- ۵۶..... تشبیه ۵-۳-۳
- ۵۷..... تشبیه مرکب ۱-۵-۳-۳
- ۵۷..... تشبیه مشروط ۲-۵-۳-۳
- ۵۷..... تشبیه خیالی ۳-۵-۳-۳
- ۵۸..... تشبیهات بدیع ۴-۵-۳-۳
- ۵۸..... استعاره ۶-۳-۳
- ۵۹..... استعاره کنایی ۱-۶-۳-۳
- ۵۹..... مجاز ۷-۳-۳
- ۶۰..... کنایه ۸-۳-۳
- ۶۱..... سطح فکری ۴-۳
- ۶۸..... فصل چهارم: واژگان و ترکیبات دیوان عنصری

۵- فصل پنجم: نتیجه ۵۴۹

۶- فهرست منابع و مآخذ ۵۵۶

الف: کتابها ۵۵۶

ب: مقالات ۵۵۷

پیشگفتار

بررسی‌های اولیه رساله حاضر با موضوع «بررسی واژگان و ترکیبات در دیوان عنصری» در ابتدای سال ۱۳۸۷ آغاز شد.

عنصری از جمله شاعرانی است که درباره اشعار او کمتر بحث و بررسی صورت گرفته است، علی‌رغم اینکه وی را استاد قصیده سرایی می‌دانند، لیکن از اشعار او در برنامه‌ریزی آموزشی استقبال نشده است. و از آنجا که اولین گام در مسیر شناخت بن‌مایه‌ها و مفاهیم شعری یک اثر آشنایی با واژگان و ترکیبات و چگونگی استفاده شاعر از این عناصر اصلی سخن است. همچنین به دلیل نامأنوس و دشوار بودن اغلب واژگان و ترکیبات دیوان، نیز نظر به اهمیت میراث ادبی این شاعر بزرگ درباره غزنه، نگارنده بر آن شد تا با تدوین فرهنگ لغت خاص دیوان عنصری، راه را برای ادب‌دوستان و خوانندگان دیوان این شاعر در فهم اشعار او هموارتر کند. باشد که این پژوهش مقدمه‌ای باشد بر پژوهش‌های سودمند دیگری در شناساندن مفاهیم و ارزش‌های هنری آثار این شاعر.

از جمله زمینه‌های اهمیت و امتیاز این فرهنگ لغت علاوه بر درک سریع و آسان معانی واژگان و ترکیبات می‌توان به این موارد اشاره کرد:

- آشنا شدن خواننده با واژگان و ترکیبات و اصطلاحاتی که شاعر بیشتر با آن‌ها مأنوس بوده و غالباً آن‌ها را به کار برده است،

- آگاهی از واژگان و ترکیباتی که شاعر به واسطه قریحه و دانش خود و بنا به ضرورت در ادراک مفاهیم مورد نظر ساخته و پرداخته است،

- دسترسی آسان خواننده به معنای واژگان آنگونه که در فرهنگ‌های لغت ذکر نشده است،

- همچنین، از مقایسه مجموعه واژگان و ترکیبات موجود در این فرهنگ لغت با مجموعه

واژگان و ترکیبات شاعران هم‌عهد یا قبل و بعد از وی، تأثیرپذیری شاعر مورد بحث از (سابقان و معاصران) و تأثیرگذاری وی بر معاصران و آیندگان آشکار می‌شود.

برای تهیهٔ چنین فرهنگی با خصوصیات و کاربردهای بیان شده، ابتدا تمام واژگان و ترکیبات دیوان استخراج شد. سپس، از نظر ترتیب الفبایی تفکیک و معانی آنها در تمام فرهنگ‌های لغت بررسی شد. از آنجا که هر واژه بر حسب جایگاه قرارگرفتن در جمله معنای متفاوتی می‌یافت، می‌بایست واژگان و ترکیبات بر این اساس بررسی شود. چه بسا در یافتن معنایی در خور بیت، ابهام و ابهام دیده می‌شد که دست یافتن به معنای متناسب را دشوار می‌نمود.

برای اطمینان از صحت معنا و یافتن معنایی متناسب، هر واژه در ده‌ها فرهنگ لغت از جمله: لغت فرس، فرهنگ فارسی مدرسهٔ سپهسالار، صحاح الفرس، فرهنگ نظام، مجموعه الفرس، برهان قاطع، آندراج و نیز فرهنگ‌های کنایه بررسی شد. گاه معنای برخی از واژگان در هیچ فرهنگ لغتی به دست نمی‌آمد و نگارنده خود به تعریف آنها از طریق یافتن قرینه‌هایی در بیت و بر اساس محتوا و مضمون کل قصیده پرداخت.

همچنین، بسیاری از ترکیبات کنایی دیوان عنصری در فرهنگ‌های کنایه وجود نداشت که نگارنده بعد از صرف وقت بسیار، براساس یافتن نمونه‌های شبیه به آن و نیز بر حسب سبک و سیاق بیت به معنای کنایی این ترکیبات دست یافت. برخی از واژگان به کار رفته در دیوان عنصری دارای اختلاف قرائت است و در فرهنگ‌های لغت به صورت‌های مختلف ذکر شده است که در ذیل معنای هر واژه این اختلاف قرائت‌ها بیان شد.

عصری به علوم رایج زمان خود از جمله: قرآن و حدیث، نجوم، فلسفه و منطق، پزشکی، موسیقی آگاهی داشته است، اصطلاحات این علوم در جای جای دیوان دیده می‌شود که معنای بیشتر این اصطلاحات هم در لغت و هم در اصطلاح از فرهنگ‌های خاص این علوم استخراج شد. واژگانی که ریشهٔ پهلوی داشته است صورت پهلوی آنها نیز ذکر شده است. برخی واژگان دیوان از نوع واژگان متروک و نیز کم‌کاربرد است که دستیابی به معنای آن جز از طریق کتاب لغت فرس اسدی طوسی به تصحیح عباس اقبال امکان‌پذیر نبود، این کتاب تنها در کتابخانه مرکزی موجود بود که از بد حادثه به علت جابجایی کتابخانه، دسترسی به آن، علی‌رغم مراجعات مکرر اینجانب میسر نشد. لیکن در اواخر به انجام رساندن کار پژوهش دستیابی به این کتاب ممکن شد و این

موضوع در برهه‌ای از زمان سبب تأخیر در انجام پژوهش گردید.

بعد از استخراج معانی واژگان و ترکیبات و ذکر ابیاتی از دیوان که دربردارنده لغت یا ترکیب مورد بحث بود، می‌بایست نمونه شعری از دیوان دیگر شعرا در تکمیل بحث آورده شود. در این مرحله، سعی شد نمونه‌های شعری از دیوان شاعران معاصر با دوره عنصری ذکر شود. در صورت عدم دستیابی به نمونه شعری از شاعران معاصر او، از آثار شاعران دوره‌های دیگر نمونه‌هایی آورده شد.

نمونه‌های شعری برخی از واژگان و ترکیبات - علی‌رغم جستجوی بسیار - به دست نمی‌آمد و نگارنده مجبور به ذکر نمونه‌هایی از آثار نثر فارسی شد. گاهی نمونه‌های شعری، از منابع دست‌اول یعنی دواوین شاعران - بعد از جستجوی فراوان و با صرف وقت بسیار به دو دلیل عدم دستیابی به دیوان شاعر و عدم وجود بیت در دیوان مورد نظر - یافت نمی‌شد و نگارنده از روی اجبار، به منابع دست‌دوم رجوع کرد که البته چنین ارجاعاتی انگشت شمار و اندک است.

گاهی در طی یافتن نمونه‌های شعری از مثنوی‌هایی مانند «گرشاسب‌نامه» و «ویس و رامین» که فاقد کشف‌الابیات است؛ نگارنده به جستجوی صفحه به صفحه و در مواردی بیت به بیت یک مثنوی با حجم بالای آن می‌پرداخت که بسیار وقت‌گیر و طاقت فرسا بود. در دیوان عنصری واژگان متروک و مهجوری به کار رفته است - که مورد استقبال شاعران دیگر و حتی معاصران وی قرار نگرفته است - برای یافتن اینگونه نمونه‌های شعری از فرهنگ لغتی موسوم به «واژه‌نامه فارسی» تألیف شمس فخری استفاده شد. از ویژگی‌های قابل توجه و تأمل این کتاب آن است که مؤلف آن، خود بعد از ذکر لغت و معنای آن ابیاتی را به عنوان نمونه شعری سروده است. نگارنده در موارد معدودی، از این ابیات نیز به عنوان نمونه شعری بهره برده است. که حاصل آن در بخش چهارم خواهد آمد.

در بخش چهارم است که به علت استفاده از منابع متعدد و متفاوت مانند: فرهنگ‌های لغت، دواوین شاعران و دائرةالمعارف‌ها در بررسی هر واژه یا ترکیب و به علت سبک و سیاق خاص این بخش تمام ارجاعات در داخل متن و بسیار خلاصه‌وار مشتمل بر نام کتاب و صفحه مورد نظر آورده

شده است. همچنین، در اولین ارجاع که می‌بایست مشخصات اثر به طور کامل ذکر شود، مشخصات اثر در حد نام اثر و ذکر صفحه آمده است. در مواردی که نگارنده از یک اثر در دو تصحیح بهره برده است این دو دیوان را با ذکر بخشی از مشخصات کتاب نسبت به کتاب دیگر متمایز کرده است، به عنوان نمونه در این رساله از دیوان مسعود سعد در دو تصحیح: مهدی نوریان در دو جلد و غلامرضا رشید یاسمی استفاده شده است، که دیوان مسعود سعد به تصحیح رشید یاسمی با ذکر نام مصحح از دیوان مسعود سعد به تصحیح نوریان متمایز شده است. همچنین، دیوان مسعود سعد به تصحیح نوریان که در دو جلد است با ذکر شماره جلد در این بخش مشخص شده است؛ کتاب تاریخ سیستان که مؤلف آن ناشناس است را به صورت «تاریخ سیستان» و کتاب تاریخ سیستان (از آمدن تازیان تا برآمدن صفاریان) به تألیف ادموند باسورث به صورت «تاریخ سیستان تألیف باسورث» آمده است.

در اینجا بر خود لازم می‌دانم که از تمام عزیزانی که به نوعی در به سامان رساندن این رساله مرا یاری رساندند تشکر و قدردانی کنم.

از پدر و مادر بزرگوارم که همواره از حمایت‌ها و مهربانی‌هایشان بهره‌مند بودم سپاسگزاری می‌کنم، تلاش‌ها و فداکاری‌ها و دلسوزی‌های مادرم را ارج می‌نهم و از خداوند متعال توفیق خدمتگزاری را به این دو عزیز مهربان طلب می‌کنم و برایشان طول عمر و صحت و سلامت آرزو دارم.

از استاد بزرگوار و گرانقدر جناب آقای دکتر محمدعلی صادقیان که با دقت عالمانه خود زحمت راهنمایی این رساله را به عهده گرفتند بی‌نهایت سپاسگزارم و از خداوند سبحان برای ایشان صحت و سلامت طلب می‌کنم.

از استاد گرانقدر و فهیم جناب آقای دکتر سید محمود الهام‌بخش که زحمت مشاوره این رساله را پذیرفتند و از نکته‌سنجی‌های ارزنده ایشان بهره بردم، بسیار سپاسگزارم. از خداوند منان برای ایشان صحت و سلامت طلب می‌کنم.

از استاد بزرگوار و فرزانه جناب آقای دکتر یدالله جلالی پندری که در تمام مراحل تدوین

این رساله به خصوص در مراحل دشوار آن، از راهنمایی‌های بیدریغ ایشان بسیار بهره بردم، و از محضر ایشان درس زندگی آموختم، بی‌نهایت سپاسگزارم. بی‌شک اگر راهنمایی‌های ارزشمند و عالمانه ایشان نمی‌بود این رساله با سبک و سیاق فعلی سامان نمی‌یافت.

از استادان ارجمند جناب آقای دکتر مهدی ملک‌ثابت، دکتر محمدحسین دهقانی فیروز آبادی، دکتر کاظم مهتدیانی، دکتر محمدکاظم کهدویی، دکتر مرتضی فلاح، دکتر محمدرضا نجاریان و دیگر استادان ارجمند گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه یزد که افتخار دانش‌اندوزی از محضرشان را داشته‌ام، بی‌نهایت سپاسگزارم.

از استادان گرامی گروه زبان و ادبیات عربی جناب آقای دکتر بهداد، جناب آقای دکتر میمندی، جناب آقای دکترافخمی و سرکار خانم دکتر قادری بسیار سپاسگزارم.

از خواهر بزرگوaram خانم فهیمه دشتی که با مهربانی‌هایش در مراحل دشوار این رساله مرا یاری رساند، قدردانی می‌کنم.

از کارشناسان گروه ادبیات سرکار خانم حمیده‌مطهری‌نیا و سرکار خانم ستاره‌صابر بی‌نهایت سپاسگزارم.

از مسئولان محترم کتابخانه مجتمع علوم انسانی، کتابخانه مرکزی و کتابخانه وزیری همچنین از مسئولان پژوهشکده ادبیات که در دستیابی به کتب مورد نظر اینجانب را یاری رساندند، سپاسگزارم.

از تمام دوستان و هم‌درس‌هایم چه در دوره کارشناسی و چه در این دوره به پاس تمام مهربانی‌هایشان قدردانی می‌کنم.

مریم دشتی

تیرماه ۱۳۸۸

فصل اول:

مبادی تحقیق